

Summary Israël trip, 23-29 maart 2019

Op uitnodiging van KUNSTENISRAËL vertrokken wij op zaterdag 23 maart naar Tel Aviv, Israël. De groep, onder leiding van Ronit Eden, bestond uit Marente Bloemheuvel (curator EYE), Hanne Hagenaars (schrijver, curator Fries Museum), Yana Foque (Kunstverein), Julia Mullie (independant curator) en mijzelf. Geen van allen waren we eerder in Israël geweest. Groot was onze nieuwsgierigheid naar het land, de kunstenaars en de musea. Een enkeling van ons heeft eerder met Israëlische kunstenaars gewerkt in een groepstentoonstelling of anderszins, en allen zijn bekend met de 'grote namen' uit de Israëlische kunstscene.

Het programma dat we vooraf van Ronit ontvingen en bespraken was ambitieus (in aantal (studio) bezoeken en tijd), intensief, en bevatte voor mij bijna alleen maar nieuwe namen. Onze heenreis verliep voorspoedig. Ik kende geen van de andere curatoren dus het was een eerste kennismaking (voor de meesten van ons). Het Cinema hotel, midden in de 'witte buurt' (gebouwen) van Tel Aviv lag centraal en was – hoe kon het ook anders – een voormalige bioscoop. Het regende. Op het programma stond een wandeling in een van de vele buurten van Tel Aviv, genaamd Montefiori, met gids Roy Fabian, daar waar vroeger sinaasappelbomen groeiden. Aan de hand van de levendige verhalen van de gids ontspon het beeld van het oude Tel Aviv zich voor onze ogen en kregen we een eerste idee van de complexiteit van de stad en het land. De tocht eindigde bij theater 'Tmuna', dat er van buiten uitzag als een oude fabrieksloods. Roy die naast gids ook kunstenaar was, had maanden onderzoek gedaan naar de geschiedenis van het gebouw dat hij laag voor laag ontrafelde. We eindigden de tour, staande op het flinterdunne golfplaten dak, met uitzicht op een stukje stad, terwijl we ons mee lieten slepen met het verhaal over de eigenaar van de schoenfabriek die als overlevende van de holocaust terug naar Duitsland ging om een samenwerkingspartner te zoeken. Terwijl we een rondtocht maakten door de verschillende ruimtes, vulde het theater zich met acteurs, werknemers met verschillende taken, meisjes die over hun telefoon gebogen zaten, en het publiek dat zich verwachtingsvol in het entreegebied verzamelde. We waren toe aan een drankje, en streken neer bij een Marokkaans restaurant dat tot onze grote hilariteit alleen maar gerechten met tomaten op tafel neerzette.

De volgende dag, op zondag, de eerste werkdag van de week begon het kunstenaarsprogramma in volle vaart. Het gebouw waar we aankwamen leek een beetje op een aftands Melrose Place waar veel kunstenaars een studio hadden, met blauwe schuifdeuren vol hangsloten.

Ella Littwitz had op de grond een landkaart van opengewerkte gebruikte voetballen uitgelegd en verhaalde over de Palestijnse jongens die hun voetbal per ongeluk over het hek niemandsland in traptten, en deze dus nooit meer terug kregen. Totdat er een agent eens het gebied betrad en 28 voetballen (allemaal lek) symbolisch aan de spelende jongens terug gaf. Geraakt door dit verhaal maakte Ella landkaarten van oude voetballen, het atelier lag er vol mee, want eenmaal op de hoogte van het feit dat deze kunstenaar het verhaal met voetballen in beeld bracht, werden de ballen met bakken tegelijk bij haar studio afgeleverd. Gegrepen werd ik vooral door de borduursels die zij, samen met Palestijnse gelovige vrouwen borduurde van oude plattegronden van meelmolens. De werken van de Palestijnse waren zo precies dat ze machinaal leken, haar eigen voorbeeld zat vol met kleine foutjes, maar was daarmee het sterkste werk.

Het werk van Yaara Zach was op de een of andere manier herkenbaar, door haar materiaalgebruik van pvc, buizen, krukken en zweepen, maar ze leek nog erg zoekende en in ontwikkeling. Dapper vertelde ze haar persoonlijke verhaal, met hoogzwangere buik, wat haar sterkt en kwetsbaar tegelijk maakte. Haar gewonde en getraumatiseerde vader en gehandicapte zusje speelden een belangrijke

rol in de keuze van de onderwerpen in haar werk. Het meest treffende waren de geperforeerde boksballen, die leeg, slap en doorzichtig een zelfde kracht en kwetsbaarheid tegelijk toonden. Het bezoek aan Gallery Braverman met het werk van Dor Zlekha Levy was interessant en gaf in het kort een redelijk beeld van de kleine galeriewereld in Tel Aviv.

In de middag bezochten we het museum in Herzliya, waar een nieuwe enthousiaste directeur een zeer competente indruk maakte en ons een welkom gevoel gaf. Ze legde de rol van het museum in het verleden en nu glashelder uit. En vertelde over de veranderde positie, de muur die tussen memorial en museum was aangebracht om aan beide functies de juiste aandacht te kunnen besteden; hoe deze muur weer weg is gehaald om de twee werelden te verbinden en hoe lastig dit proces is geweest. Langzaam aan was het verschil met vroeger merkbaar. Binding met de gemeenschap, het naar buiten treden van het museum via educatieve en familieprogramma's en door verschillende tentoonstellingen tegelijk te programmeren, die op diverse niveaus het publiek raakten. Het werk van Ulmann die zijn huis moet verlaten was indrukwekkend, evenals de prachtige ruimte waarin het werk werd getoond. Ook het fotografische werk van Oded Balilty sprak aan, met name ook door het verhaald dat Aya Lurie vertelde. Het is geen museum om kunst voor de kunst te tonen, het museum moet een rol van betekenis spelen in de gemeenschap en daarom maken zij lastige onderwerpen zichtbaar, of het nu gaat om een oorlogsfoto met het PTSS of een gevierde kunstenaar die vanwege 'real estate sharks' zijn huis moet verlaten.

Daarna bezochten we een onafhankelijk residentieprogramma, waar bezoekers aan de naast gelegen sportschool met regelmaat, handdoek om de schouders, de tentoonstellingen bezochten. De tentoonstelling van de jonge kunstenaar was geen succes, maar het ambitieuze verhaal van de net aangetreden directeur des te interessanter: "to make a new old place", en 'we opened without a fuss'. Hij doet niet aan open calls voor zijn residency programma, en faciliteerde groepen en zelfs families van de kunstenaar. Zijn motto is 'generositeit' en zo faciliterend mogelijk zijn naar de kunstenaars. Hij opereert met gevoel voor humor en heeft het voor elkaar gekregen zijn omgeving en de politiek te betrekken bij de ontwikkeling van de heuvel waar de tentoonstellingsruimte ligt. Een plek en programma om te blijven volgen.

De kunstenaar Neta Hariri behandelde vooral het onderwerp trauma, zowel persoonlijk als tijdens bepaalde historische gebeurtenissen. De kunstenaar Yuval Yairi vertelde over de Surveyor. Het werk was artistiek niet bijster interessant maar zijn verhaal wel degelijk. Hij kwam uit een militaire familie en was zelf betrokken geweest bij allerlei (geheime) militaire missies. De invloed die dit heeft gehad op zijn leven was immens, en voelbaar. Zijn werk in het Leprahuis was vooral interessant door het verhaal van die plek, een soort no go area in de duurste wijk van Jerusalem waar leprozen met elkaar leefden in een prachtig huis.

Het residency-programma van Art Cube Artists' Studio was interessant. Georganiseerd vanuit kunstenaars boden zij plek aan een tiental kunstenaars, inclusief presentatie ruimtes. Sinds een aantal jaren organiseren zij een vijfdaags kunstenfestival, op verschillende plekken in de stad, met vele samenwerkingen. Niet alleen zijn de beeldende kunsten vertegenwoordigd, maar ook film en muziek. Het publiek wordt betrokken, er is ruimte voor discours en debat, activisme en allerlei gastcuratoren die zich in een open call hebben aangemeld. Samenwerken met zoveel mogelijk instellingen en kunstenaars is het devies, het programma, getiteld de Mixer, is multi-disciplinair, en in de toekomst zijn ze van plan nog meer aandacht te besteden aan een divers publiek, zoals meerdere programma's voor families.

Het daaropvolgende bezoek aan de studio van Yael Serlin, een tot het orthodoxe joodse geloof bekeerde vrouw die leiding geeft aan het kunstprogramma op een joods orthodoxe kunstacademie

voor vrouwen, terwijl ze zelf afstamde van Arabische joden. Ze toonde een ontroerende film met haar grootmoeder die vertelde over de tijd dat zij uit een ander moslim land kwam, op haar 12^e werd uitgehuwelijkt en hoe ze haar leven daarna leidde.

Door de vele verhalen van en over de verschillende achtergronden van de kunstenaars, van West Europese, Russische en Arabische joodse afkomst, moslim Palestijnen, christelijke Palestijnen, gemengde huwelijken etc., leerden we steeds meer over de verschillende posities, de moeilijkheden tussen de gelovigen, de tradities en het politieke spectrum. Hoe meer we hoorden, hoe ingewikkelder het werd. Het lijkt onmogelijk kant te kiezen, het is onmogelijk de complexiteit van de situatie te doorgronden. Daarenboven spelen de persoonlijke verhalen, achtergronden en familiebanden een enorme rol, ook in de kunst, laat staan in het vormen van en het vormgeven aan hun eigen identiteit.

We hebben homo's, een transgender, een tot het joods orthodoxe geloof bekeerde vrouwelijke kunstenaar, Palestijnse moslima's die expliciete kunst over het vrouwenlichaam maakten, een Palestijnse vrouwelijke kunstenaar met een zeer religieuze grootvader en een christelijke moeder uit de Oekraïne enzovoort gesproken. Telkens weer bleek dat het maken van kunst een uiting was om vorm te geven aan de complexiteit van hun identiteit en van het dagelijks leven. Veel kunstenaars refereren aan de 'space in between', zowel met betrekking tot hun eigen identiteit als aan de politieke situatie en aan de trauma's van hunzelf, van hun familie, van hun grootouders.

Ter illustratie hiervan zagen wij wanden met gaten erin, beelden waar je in kon kruipen, stuk geslagen muren, speciaal gebouwde muren... opvallend zijn de overeenkomst in thematiek en gekozen vormtaal.

Andere veelvoorkomende thema's behandelen geweld en trauma's, het land (de aarde) en het huis (veiligheid). We hebben deze thema's in allerlei verschijningsvormen gezien, in sculpturen, fotografie, schilderijen, video en installaties. We hoorden over archieven, familiegeschiedenissen, persoonlijke ongelukken, grenzen en barrières. We zagen de invloed van de politieke keuzes op de dagelijkse werkelijkheid: waar mag je wel komen en waar niet, wie mag daar wel komen en wie niet. We bleven maar vragen stellen...

Een hoogtepunt was de avond wandeling met gids Asnat Cohen door het oude Jeruzalem, gehuld in een geel licht, liepen we over de natte eeuwenoude stenen van de Armeense wijk, via de moslimwijk naar het joodse kwartier. We mochten de Klaagmuur aanraken en zagen biddende en schreiende vrouwen. We hoorden over de wrede bezetting door Jordanië en het vernielen van een hele wijk, met de uitdrijving van de bevolking, we hoorden over de Menora en de derde tempel.

Het bezoek aan het Tel Aviv museum was kort maar interessant. We zagen de tentoonstellingen van twee prijswinnaars, een gevestigde kunstenaar van wie vooral het oude werk interessant was en een jonge kunstenaar die ons zijn tentoonstelling liet zien met de gruwelijke titel Kibboets Buchenwald, die overigens echt bestaan heeft.

In het Helena Rubinstein paviljoen ontmoette we de senior curator Dalit Metatihayu die een prachtig verhaal had over haar eerste tentoonstelling in het Paviljoen, waarvoor zij de metafoor Moby Dick gebruikte, poli-fonisch van opzet, associatief en divers in opstelling. Zij had haar eigen indringende ervaring van het betrokken zijn bij een heftig auto ongeluk als achtergrond genomen en daar talrijke kunstwerken bij gezocht: Bekende en minder bekende kunstenaars die samen een mooi en intens palet vormden. De tijd was eigenlijk te kort om de tentoonstelling echt goed door te laten dringen maar de introductie maakte veel goed.

Het één op één bezoek aan de studio van fotograaf Roy Kuper was geslaagd, een enorm vriendelijk man die mij erg aan fotograaf Peter Lindbergh deed denken en heel wat van de wereld heeft gezien. Hij is hoofd van de afdeling aan de academie, en dat kost hem veel tijd. Zijn eigen werk staat daardoor op een lager pitje dan vroeger. Prachtige aangrijpende series liet hij zien waarbij Gaza als paradijselijke mirage in de verte verschijnt en gevangenen waarin Palestijnen zonder enige vorm van proces werden opgesloten en nu van de aardbodem zijn weggevaagd.

Het bezoek aan de kunstacademie in Haifa was chaotisch waardoor we ons beschroomd voelden ten opzichte van de wachtende studenten die hun werk zo graag wilden laten zien. De presentatieplekken in de academie en het reflecterende programma waren een tikkeltje jaloersmakend.

Nog vele studiobezoeken volgden, het waren er te veel om allemaal te bespreken. Er sprongen wat mij betreft nog drie uit: Dor Guez met zijn zelf geïnitieerde Joods-Arabische archief met prachtig werk, dat terug grijpt naar zijn eigen familie. En inmiddels is uitgebreid naar vele verhalen van anderen. Iemand om in de gaten te houden. Het bezoek aan de Palestijnse Maria Mahmeed sprong eruit omdat de hartverwarmende gastvrijheid van de hele familie die trots als pauwen om ons heen draaide en het lekkerste ontbijt van brood, feta, augurk en tomaat voorzette. Als laatste was daar Mark Yashaev kunstenaar in Haifa, die de boute bewering deed dat in Haifa geen enkele kunstscene was maar dat hij na het winnen van de Tel Aviv museum prijs er voor heeft gekozen in Haifa te wonen met vriendin en kind. Het bewust vernielde atelier gaf een surrealistisch beeld aan het atelierbezoek en zijn eerlijkheid en openheid was ontwapenend.

Onze bezoeken waren lang niet zo waardevol geweest als Ronit Eden niet voortdurend had vertaald, aangevuld, en context gegeven, waardoor zij ons in staat stelde onze eigen mening te vormen. Zij liet ons voortdurend de vele verschillende kanten horen en zien, ging geen enkele vraag uit de weg, heeft kunstenaars geselecteerd die allen potentie of een zeker belofte inhielden. De mix van geloven en achtergronden was geweldig, want ook dat droeg bij aan onze brede beeldvorming. Iedere dag bracht meer vragen met zich mee, die gingen over politiek, geloof, kunstenaarschap, het land, maar ook over taal en heel vaak over eten. Onvermoeibaar smeedde Ronit banden, niet alleen met de kunstenaars maar ook onderling. We konden kritisch zijn en nieuwsgierig, ze ontfermde zich over de vaak onzekere kunstenaars en spoorde ze aan de kern van hun boodschap te vertellen. En ze hield de tijd in de gaten, wat noodzakelijk was om het ambitieuze en rijke programma in zijn geheel af te kunnen ronden. Alle lof aan Ken Gould die deze trip mogelijk heeft gemaakt en aan Ronit Eden zonder wie we niet half zoveel hadden geleerd. Ik weet zeker dat ik nog een keer terug ga, met mijn familie, om de schoonheid en de rijke geschiedenis van het land samen te ervaren. Ik hoop ook contact te onderhouden met een aantal kunstenaars en wie weet leidt dat in de (nabije) toekomst tot mooie inspirerende samenwerkingen. Dank aan Ken en Ronit, dank ook aan de fijne groep, ik weet zeker dat onze paden weer zullen kruisen.

Emily Ansenk, directeur Kunsthall Rotterdam

Rotterdam, 29 maart 2019